

Психолого-педагогічні умови формування толерантності у міжособистісних взаєминах студентів ВНЗ

Оксана СТОЛЯРЕНКО,

викладач кафедри іноземних мов Вінницького національного технічного університету

Проблема толерантності в сучасному світі є очевидною та визнається багатьма державними і міжнародними інститутами як одна з найбільш актуальних. Її значення нині є настільки важливим, що у 1995 р. ЮНЕСКО було прийнято Декларацію принципів толерантності, які проголошують повагу, прийняття та розуміння всього розмаїття культур нашого світу, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності, гармонію в різноманітності, спрямованість на досягнення миру та відмову від ідей війни [3].

На основі опрацьованої літератури та наявних підходів до пояснення сутності толерантності ми визначили її зміст. Толерантність – це особистісна якість, що є складовою гуманістичної спрямованості особистості й визначається її ціннісним ставленням до інших людей. Вона виражається в налаштованості на певний тип взаємин, що має вияв у конкретних діях особистості. Толерантність ґрунтується на усвідомленому співпереживанні, що приводить до з'ясування цілей, мотивації та переконань людини, з якою ми взаємодіємо. Незгода з поглядами, способами поведінки партнера не приводить до конфлікту, а передбачає визнання існування його думки як даності, що є об'єктивно реальною, при цьому зберігається внутрішній спокій, самоповага, воля. Толерантність не передбачає поступку, потурання, відсутність критики, а виявляється в активному пошуку спільної точки дотику між партнерами і можливості вибору.

Толерантність, або терпимість, – це прагнення та здатність до побудови гармонійних взаємин з людьми, які чимось відрізняються від того типу індивідуумів, що переважає в суспільстві, або які не дотримуються загальноприйнятих поглядів і правил. Провідна ідея толерантності полягає у визнанні поваги до права інших людей бути такими, якими вони є [5].

Становище, в якому перебуває молодь, зумовлює перспективи розвитку суспільства, визначає його майбутнє. Тому в студентському середовищі необхідно пропагувати і поширювати тактику толерантності, загальну систему цінностей і установок, що забезпечують єдність усіх представників суспільства, сприяють взаємному пристосуванню людей один до одного. Сучасне студентство як майбутня інтелектуальна еліта країни може і повинно стати активним провідником впровадження

принципів толерантності у життя, що може слугувати надійним гарантом стабільного розвитку суспільства. Зокрема, значна роль у процесі утвердження толерантних взаємовідносин та виховання їх суб'єктів відводиться вищим навчальним закладам.

Для майбутнього фахівця толерантність є регулятором його професійної та позапрофесійної діяльності, сприяє його становленню як професіонала вищого гатунку.

Найбільш ефективним способом формування толерантності є виховання, що у свою чергу потребує відповідних зусиль, спеціально організованих заходів, метою яких є зближення різних людей, досягнення взаєморозуміння між ними та їх взаємне духовне збагачення. Звідси випливає, що освітня стратегія має забезпечувати створення таких педагогічних умов, які сприяють формуванню толерантних переконань, поглядів і навичок толерантної поведінки у родині, у початковій і основній школі, а далі – у вищому навчальному закладі й майбутній професійній діяльності з участю всіх зацікавлених сторін (батьків, педагогів, працівників соціальної сфери, політиків, представників засобів масової інформації та суспільства в цілому).

У нашому дослідженні ми визначили такі психолого-педагогічні умови формування толерантності у міжособистісних взаєминах студентів ВНЗ:

- підвищення сенситивності студентів до ідей толерантності та ненасильства як загальнолюдських гуманістичних цінностей та вироблення у вихованців відповідної позиції;
- орієнтація міжособистісної взаємодії студентів на суб'єкт-суб'єктну особистісну модель взаємин;
- розвиток у студентів здатності до усвідомлення себе суб'єктом спілкування (рефлексія), готовності до саморегуляції за будь-яких обставин (виримка, самовладання, самоконтроль);

– вироблення у студентів навичок прийняття іншої людини (розуміння, емпатії, асертивності);

– ефективне використання психолого-педагогічних методів, прийомів, технологій, зокрема семінарів-тренінгів, що сприяють створенню умов, завдяки яким продуктивно формуються навички та вміння толерантної поведінки.

Ми вважаємо, що **підвищення сенситивності до ідей толерантності і ненасильства як загальнолюдських гуманістичних цінностей** сприятиме позитивним змінам у міжособистісних взаєминах студентів та розвитку в них терпимого ставлення до інших людей. Сенситивність психологи розуміють як таку характеристику органів чуттів, що виражає їх здатність чітко сприймати, розрізняти та вибірково реагувати на слабкі стимули і подразники [9, с. 677]. Студентів потрібно ознайомити з теоретичними основами гуманістичної філософії та практичним втіленням її провідних положень у життя; філософсько-етичними уявленнями минулого і сьогодення, що допомагають створити міцну базу для аналізу власних стосунків з іншими людьми; озброїти їх методами і прийомами побудови конструктивних міжособистісних взаємин, що ґрунтуються на принципах гуманізму, ненасильства, толерантності. Усе це, на нашу думку, сприяє глибокому аналізу власної поведінки, а також навчальної та майбутньої професійної діяльності.

Підвищення сенситивності студентів до ідей толерантності й ненасильства як загальнолюдських цінностей є умовою розвитку в них відповідного світогляду. Психологічну основу позиції ненасильства і толерантності становлять ідеї гуманістичної психології. Поняття «позиція» у науковій літературі має два значення. З одного боку, позиція визначає певне місце людини в системі міжособистісних взаємин, що зумовлюється її статусом і соціальними ролями. З іншого – це оцінке ставлення людини до будь-якого явища чи предмета зовнішнього світу, що ґрунтується на особистому досвіді, моральних принципах і переконаннях. Ці характеристики є взаємозалежними, але вказують на різні аспекти структурної організації людини як єдиного цілого. В.В. Столін виокремлює три рівні організації людини: біологічний, соціальний індивід та особистість [12]. Людина на біологічному рівні – це втілення певного типу нервової системи, потреб організму, його конституція. Соціальний індивід характеризується вчинками, що зумовлюються соціальною роллю, відповідним статусом. Особистість характеризується відповідальністю, умінням робити вибір, усвідомлювати сенс свого буття, формувати життєвий простір та конструктивно взаємодіяти з людьми, які її оточують. Перше розуміння позиції здебільшого стосується соціального індивіда, а друге – особистості. У першому випадку позиція толерантності є внутрішнім прагненням зовні відповідати нормам ціннісного ставлення і поведінки щодо себе, друзів, батьків, суспільства. Розвиток такої толерантної позиції стає можливим лише завдя-

ки створенню відповідних зовнішніх умов, наприклад організації спеціально орієнтованого навчання та виховання студентів. У другому випадку, тобто на рівні особистості, позиція толерантності набуває морального змісту, переростає в позицію терпимого ставлення і характеризується особливою системою поглядів, цінностей, мотивів, установок, які виникають у результаті внутрішнього усвідомлення і прийняття ідеї толерантності як гуманістичної цінності, що виражається в прагненні людини добровільно будувати відносини з іншими людьми, природою, з самою собою та усім світом, конструктивно розв'язувати проблеми і суперечності на основі діалогу, вільного і відповідального вибору. Ненасильство як особистісна характеристика – це система поглядів, цінностей, мотивів, установок, що виявляється у прагненні будувати взаємовідносини на мирних засадах, не вдаючись до відкритих або прихованих форм примусу, що досягається за допомогою вільного і відповідального вибору, здатності до ненасильницьких дій і опору [11].

Не викликає сумніву той факт, що найважливішу роль з погляду становлення особистості майбутнього фахівця відіграє відповідна професійна підготовка. На нашу думку, навчання ідей толерантності, формування індивідуально-ціннісних властивостей і ненасильницьких навичок поведінки та міжособистісної взаємодії у студентів мають відбуватися паралельно з розвитком у них відповідних особистісних якостей або випереджати його. Студент, який займає толерантну позицію, – це самодостатня в усіх аспектах людина. Він уміє стримувати прояви своєї дратівливості та агресивності. В його свідомості формуються наміри іншого характеру, не пов'язані з насильницькими діями. Він не вдається до образ і звинувачень. Це емоційно стійка, впевнена у собі, щира людина, яка вміє долати власний егоїзм, терпима до інших, їхніх думок і переконань, має здатність розширювати межі суб'єктивної свободи, може узгоджувати прагнення та цілі інших людей зі своїми власними, надає перевагу асертивним формам реагування.

Асертивність – це здатність дотримуватися своєї позиції, автономність і незалежність в оцінюванні, готовність самостійно регулювати власну поведінку.

Важливою педагогічною умовою формування толерантності є **орієнтація міжособистісної взаємодії студентів на суб'єкт-суб'єктну особистісну модель взаємин**. Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури свідчить, що найзагальнішим поняттям, у межах якого може розглядатися проблема орієнтації на особистісну модель, є поняття «взаємодія». Специфіка міжособистісної взаємодії визначається способом подолання певних суперечностей у підходах, що виникають між її учасниками в організації різних видів діяльності. Залежно від способу їх вирішення виділяються три типи міжособистісної взаємодії, що ґрунтуються на системах суб'єкт-об'єктних, суб'єкт-суб'єктних та об'єкт-суб'єктних зв'язків.

Спілкування, в якому обидва учасники однаковою мірою усвідомлюють себе рівноправними партнерами, називається суб'єкт-суб'єктним. У працях видатних учених (О.О. Ухтомського, М.М. Бахтіна, Л.С. Виготського, Б.Г. Ананьєва, С.Л. Рубінштейна, Б.Ф. Ломова) розкривається сутність особистісного спілкування як суб'єкт-суб'єктного за своїм характером. Ідеї О.О. Ухтомського про «домінанту» у поглядах на співрозмовника, М.М. Бахтіна про діалог були сформульовані ще на початку ХХ ст. Класичне методологічне положення Б.Ф. Ломова про суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини як характерні ознаки процесу спілкування використовувалося багатьма науковцями. Основу суб'єкт-суб'єктного характеру спілкування дослідники вбачають безпосередньо у взаємному впливові одних людей на інших, сутність якого розкривається в таких категоріях, як «взаємодія», «взаємини», «взаємовплив». В.М. М'ясищев вважав спілкування процесом взаємодії конкретних особистостей, кожна з яких має відповідне ставлення до іншої, здійснює вплив на партнера [8]. Більшість науковців дотримується такої самої думки і вважає, що спілкування – це специфічна форма особистісної взаємодії рівноправних суб'єктів. О.О. Бодальов підкреслює, що від самої людини залежить характер поведінки щодо неї (хоча вона може цього й не усвідомлювати), характер її переживань залежить від спілкування з іншими людьми та їхньої оцінки [2]. М.І. Бобнева та К.В. Шорохова також зазначають, що характер пізнання особистісної сутності інших людей, емоційний відгук зумовлюють вибір способів поведінки [1; 14].

Суб'єкт-суб'єктну взаємодію у спілкуванні, здатність і право кожного з нас бути вихователем іншої людини визнають як психологи, так і педагоги. На думку М.Є. Колесникової, такі можливості закладені в кожному з нас, але вони не завжди можуть бути усвідомленими. Більшість людей не уявляє себе «творцями». Коли йдеться про взаємну детермінацію в процесі спілкування, дослідники наголошують на здатності кожного із суб'єктів взаємовідносин усвідомлювати або не усвідомлювати себе як детермінанту поведінки партнера [4]. На основі цього ми можемо зробити висновок, що формування толерантності у міжособистісних взаєминах студентів можливе за умови орієнтації взаємодії на суб'єкт-суб'єктну особистісну модель, що передбачає дотримання принципів рівності, взаємної детермінації у спілкуванні та усвідомлення себе й інших людей через власну представленість у них. Рівність в уявленнях суб'єкта про самого себе та партнера приводить до рівноваги у вимогах як до себе, так і до іншого, що відповідає суб'єкт-суб'єктній природі спілкування та особистісному підходу до його розуміння. При цьому особливого значення в організації міжособистісних взаємин набувають такі особистісні характеристики, як здатність до терпимого ставлення у сприйнятті іншого, подолання егоцентризму, готовність до самореалізації і творчого розвитку.

У галузі освіти суб'єкт-суб'єктні зв'язки визначають характер педагогіки співробітництва, ненасильства, партнерства, полісуб'єктний підхід, особистісно орієнтоване навчання. Основні суперечності освітнього процесу, організованого саме на таких засадах, долаються завдяки можливостям співробітництва, співтворчості, взаємного розвитку і партнерства. Тому орієнтація сучасної системи вітчизняної освіти на гуманізацію і демократизацію педагогічного процесу передбачає насамперед переорієнтацію з навчально-дисциплінарної на особистісну модель взаємодії педагога зі студентами і розкривається за допомогою таких понять, як педагогіка і психологія ненасильства (В.Г. Маралов, В.О. Сітаров), педагогіка співробітництва (Ш.О. Амонашвілі), гуманістична взаємодія (О.О. Бодальов), демократичний стиль спілкування (В.А. Кан-Калик), психолого-педагогічний супровід (М.Р. Бітянова, В.І. Чирков).

Головною метою психолого-педагогічного супроводу освіти є створення таких соціально-психолого-педагогічних умов, за яких кожен вихованець почувався б суб'єктом власного життя, діяльності, спілкування, внутрішнього світу. Відповідно до принципів особистісної суб'єкт-суб'єктної моделі взаємодії, головне завдання педагога полягає у створенні таких умов, які б допомогли молодій людині зайняти ціннісну позицію щодо інших та самої себе, процесу навчання, обраної професії – позицію суб'єкта, автора, ініціатора власного життя. Такими умовами, на думку В.І. Чиркова, є безумовна цінність внутрішнього світу кожної людини, пріоритетне значення її потреб, цілей та розвитку [13].

З позиції психології та педагогіки ненасильства орієнтація на особистісну модель міжособистісної взаємодії обов'язково передбачає роботу, спрямовану на подолання стереотипів, егоцентризму, навчання студентів елементів співробітництва і толерантного ставлення до інших. Тому так важливо розвивати у вихованців здатність до саморегуляції та адекватне прийняття себе і навколишньої дійсності.

Орієнтація міжособистісної взаємодії на особистісну модель – досить складний і багатограний процес, проте у нашому дослідженні ми зосередили увагу на двох найважливіших аспектах, а саме: **на розвитку в студентів ВНЗ здатності до усвідомлення себе як суб'єктів спілкування, готовності до саморегуляції і формуванні у них здатності до прийняття іншої людини.** Адекватне усвідомлення себе формується завдяки розвитку *рефлексії*, а готовність до саморегуляції досягається шляхом виховання у студентів сили волі, вироблення навичок самоконтролю у поведінці, витримки, самовладання. Як механізм усвідомлення себе, рефлексія також є основним фактором становлення особистості як суб'єкта спілкування, невідмінною умовою розвитку міжособистісної толерантності як особистісної якості. В її основі лежить звернення свідомості вихованця на себе.

Процес рефлексії залежить від конкретної ситуації, в якій перебуває суб'єкт. Як зауважив С.Л. Рубінштейн, робота над собою, безпосередньою метою якої є формування у себе певних рис, може дати бажаний результат лише за умови залучення особистості як певної складової до діяльності, спрямованої на вирішення життєво важливих завдань [10]. У широкому розумінні слова рефлексія – це відображення у свідомості індивіда власних психічних процесів. При цьому акт відображення здійснюється безпосередньо у формі мислення. З цього погляду, рефлексія означає, що дії супроводжуються своєрідним «зворотним зв'язком»: суб'єкт усвідомлює власні дії. Рефлексія як процес мислення має своїм результатом самопізнання, що тісно пов'язане з переживаннями та визначає ставлення особистості до того, що є об'єктом уваги. Таке емоційно забарвлене самопізнання долучається до системи регуляції поведінки, розвиненою формою якої є вольова саморегуляція.

Питання про співвідношення предметної свідомості та самосвідомості є важливим як у теоретичному, так і в практичному плані. В історії філософії, зазначає В.О. Лекторський, зафіксовано досить точно той факт, що пізнання зовнішніх об'єктів обов'язково передбачає певне ставлення суб'єкта до самого себе. Без самосвідомості суб'єкт не спроможний з'ясувати об'єктивний стан справ у світі. Завдяки специфіці людського пізнання суб'єкт не лише дещо знає, а й усвідомлює, що він це знає, тобто завжди певним чином ставиться до свого знання і самого себе [6].

У психології розрізняють інтелектуальну та особистісну рефлексію. Першу розуміють як здатність суб'єкта усвідомлювати засади власного мислення. Така рефлексія є механізмом усвідомлення знань, способів дій і виявляється в умінні планувати та організовувати процес учіння. У цьому сенсі рефлексію можна вважати істотним компонентом теоретичного мислення людини.

Особистісна рефлексія передбачає здатність індивіда усвідомлювати свої спонуки, прогнозувати наслідки власних дій і вчинків для себе та інших людей, уміння узгоджувати цілі власної поведінки із засобами досягнення їх. Під час такої рефлексії змінюються функції психічного світу як її об'єкта. Вона виявляється у формі діалогічного ставлення до себе (спілкування з самим собою як з іншим, власною свідомістю як повноцінною іншою свідомістю). Розвиток особистісної рефлексії – процес набагато складніший, ніж формування усвідомленості способів дій. Цього неможливо навчити, як при виробленні тих чи інших умінь. Процес розвитку ставлення молода людина повинна пережити, а обов'язок педагога – допомогти їй у цьому.

Принциповим для процесу рефлексії є питання про адекватність відображення суб'єктом самого себе, що залежить від соціальних взаємин, зв'язків з іншими людьми, що встановлюються у спільній діяльності. Індивід, який не усвідомлює

себе суб'єктом спілкування та не має чіткого внутрішнього образу, приречений на поразку у процесі спілкування.

Виконуючи функцію осягнення внутрішнього світу, рефлексія стає основою самосвідомості як єдності самопізнання, емоційно-ціннісного ставлення до себе і саморегуляції поведінки та діяльності (витримки, самовладання, самоконтролю). Провідна роль у розвитку терпимості й витримки, на думку Л.М. Мітіної, належить фрустраційній толерантності, яку дослідниця розуміє як здатність протистояти різним життєвим труднощам і конфліктам, що базується на психологічній адаптації [7]. В її основі лежить спроможність адекватно оцінювати реальну ситуацію та передбачати її результат.

Діяльність сучасного студента можна вважати високоемоційною, тому стресостійкість є важливою, професійно необхідною якістю молодої людини. У зв'язку з цим проблема розвитку здатності до саморегуляції у навчанні та професійній діяльності набуває особливої актуальності.

Здатність до прийняття передбачає розуміння іншої людини, прояв емпатії до неї та розвиток асертивних форм поведінки. Студент, як зріла особистість, здатний до адекватного, вільного від упереджень і стереотипів, диференційованого сприйняття іншої людини, розуміння її потреб, переживань, думок. Ми вважаємо, що цією властивістю володіє та молода людина, в якій сформоване відповідне ставлення до себе, що ґрунтується на порівнянні з іншими.

Найважливішою особливістю молодої людини має стати здатність до взаєморозуміння і співпереживання (емпатія). Особливу роль емоційних зв'язків, емпатії у педагогічному процесі визнають багато вчених (Т.П. Гаврилова, С.Л. Братченко, І.М. Юсупов).

Асертивність є важливою складовою поведінкового компонента структури терпимого ставлення, бажаною, але аж ніяк не обов'язковою. Молода людина може бути толерантною до товаришів, викладачів, батьків, не маючи навичок асертивного спілкування. У цьому випадку доцільно говорити про морально-етичний розвиток конкретної людини, її стійку життєву позицію. Теоретичні основи асертивності ґрунтуються на вченні І.П. Павлова про виникнення умовного рефлексу, на концепціях взаємодії різних сил організму. Асертивність особистості залежить від уміння вийти за межі свого «Я», його соціальної та особистісної адаптації, від рівня розвитку терпимого ставлення, особистісної зрілості, уміння «витримувати паузу», знаходити у несприятливій чи складній ситуації позитивні моменти. Отже, оволодіння асертивною поведінкою є однією з умов розвитку толерантного ставлення до людей, які нас оточують.

В умовах навчального закладу сприяти формуванню толерантності у студентів можна шляхом проведення спеціально розробленого **семінару-тренінгу**. У його структурі можна виділити три

фази (виховання терпимості, витримки, толерантності), що здійснюються за п'ятикроковою моделлю (спонукання, розуміння, ставлення, підтримка, дія).

Отже, у процесі дослідження ми виявили, що психолого-педагогічними умовами формування толерантності у міжособистісних взаєминах студентів є: підвищення сенситивності молодих людей до ідей толерантності та ненасильства як загальнолюдських гуманістичних цінностей; орієнтація міжособистісної взаємодії на особистісну модель, в межах якої розвивається здатність до самоусвідомлення (рефлексія), саморегуляції (витримка, самовладання, самоконтроль) і прийняття іншої людини (розуміння, емпатія, асертивність). Оволодівши навичками об'єктивного сприймання себе, людина починає адекватно сприймати інших.

Література

1. *Бобнева М.И.* Социальные нормы и регуляция поведения / М.И. Бобнева. – М., 1978.
2. *Бодалёв А.А.* Личность и общение : избр. тр. / А.А. Бодалёв. – М., 1983.
3. *Декларация* принципов толерантности. Утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года // Век толерантности : научн.-публицист. вестн. – М. : МГУ, 2006.
4. *Колесникова М.Е.* Динамика представлений о себе участников совместной управленческой деятельности : автореф. дис. ... канд. психол. наук. – М., 1995.
5. *Лабунская В.А.* Психология затруднённого общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / В.А. Лабунская, Ю.А. Менджерицкая, Е.Д. Бреус. – М. : Академия, 2001. – 288 с.
6. *Лекторский В.А.* Л.С. Выготский и проблема рефлексии // Научное творчество Л.С. Выготского и современная психология. – М., 1981. – С. 89.
7. *Митина Л.М.* Психология профессионального развития учителя / Л.М. Митина. – М., 1998.
8. *Мясищев В.Н.* Основные проблемы и современное состояние психологии отношений человека // Психологическая наука в СССР. – М., 1960. – Т. 2. – С. 110–125.
9. *Немов Р.С.* Психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед.: В 3 кн. – 4-е изд. / Р.С. Немов. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2001. – Кн. 1 : Общие основы психологии. – 688 с.
10. *Рубинштейн С.Л.* Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1976.
11. *Ситаров В.А.* Педагогика и психология ненасилия в образовательном процессе / В.А. Ситаров, В.Г. Маралов. – М., 2000.
12. *Столин В.В.* Факторная структура эмоционального отношения к человеку / В.В. Столин, Н.И. Голосова // Психолог. журн. – 1984. – Т. 5. – №2.
13. *Чирков В.И.* Межличностные отношения, внутренняя мотивация и саморегуляция / В.И. Чирков // Вопросы психологии. – 1997. – №3.
14. *Шорохова Е.В.* Социально-психологическое понимание личности / Е.В. Шорохова // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975.

Анотації

Оксана СТОЛЯРЕНКО

Психолого-педагогічні умови формування толерантності у міжособистісних взаєминах студентів ВНЗ

У статті аналізуються психолого-педагогічні умови формування толерантності у міжособистісних взаєминах студентів ВНЗ. Наголошується на важливості виховання в молодій людині терпимого ставлення до найближчого оточення, оволодіння асертивною поведінкою, навичками об'єктивного сприймання себе та інших людей.

Ключові слова: толерантність, міжособистісні взаємини, сенситивність, особистісна модель взаємодії, рефлексія, саморегуляція, прийняття, емпатія.

Оксана СТОЛЯРЕНКО

Психолого-педагогические условия формирования толерантности в межличностных отношениях студентов вузов

В статье рассматриваются психолого-педагогические условия формирования толерантности в межличностных отношениях студентов вузов. Подчеркивается важность воспитания у молодого человека терпимого отношения к окружающим, формирования умений асертивного поведения, навыков объективного восприятия себя и других людей.

Ключевые слова: толерантность, межличностные отношения, сенситивность, личностная модель взаимодействия, рефлексия, саморегуляция, принятие, эмпатия.

Oksana STOLYARENKO

Psycho-pedagogical conditions of teaching interpersonal tolerance to university students

The article deals with the psycho-pedagogical conditions of teaching interpersonal tolerance to university students. The author emphasizes the importance of teaching tolerant attitude to another people, mastering the principles of independent and responsible behavior as well as the skills of impartial assessment of oneself and others in educational process of young people.

Keywords: tolerance, interpersonal relationships, sensitivity, personality-oriented model of interaction, reflexivity, self-regulation, acceptance, empathy.